

Олександр Кучерук (Київ)

УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА ТА ДОЛЯ ІЄРАРХІЇ 1620 Р. ВИСВЯЧЕННЯ

Морально-духовну кризу та занепад церковного життя кінця XV – початку XVI ст. переживала вся християнська Європа. І, власне, це покликало до життя появу та поширення протестантизму і, відповідно, Контрреформацію. Католицька церква, Рим спрямували значні сили на поширення свого впливу на українські землі. Католики розгорнули активну пропаганду, насамперед, через освітні центри, монастирі та костели, які з'явилися в містах і землях православних епархій Галичини, Волині, Поділля і, навіть, Київщини. Цьому сприяла і держава, особливо у десятиліття правління Сигізмунда III, активного католика, проводячи досить виразну політику стосовно українського населення Речі Посполитої і православної церкви зокрема.

Водночас помітного поширення і впливу набули протестантські течії, насамперед, у Великому князівстві Литовському, що, зрозуміло, вносило додаткову ерозію в життя та стан православної церкви.

Церковну кризу необхідно розглядати у комплексі тогочасних проблем української нації в час посилення польсько-католицького наступу. Процес характеризувався переходом до інших конфесій представників князівських родів — недавніх патронів, ктиторів і донаторів православної церкви (про що так пристрасно згодом писав Мелетій Смотрицький), станом освіти, відсутністю загальноосвітніх навчальних закладів. Занепад традиційного чернечого життя призводив до зниження загального морального рівня суспільства і, як не прикро, духовенства.

Давалася взнаки залежність церкви та її ієрархії і священників від світської влади. Внаслідок Люблінської унії 1569 р. українські землі перейшли з-під влади Литви до Польщі і, незважаючи на офіційне, але переважно позірне визнання рівно-

сті усіх конфесій¹, посилилося обмеження прав некатоликів і особливо православних. Не було допущено до сенату православних владик, законом примушено православне духовенство платити податки до державної скарбниці на рівні з усіма станами, хоча католицьке сплачувало лише добровільні податки.

Варто додати, що духовний центр православ'я, який особливо шанувався вірними України— Константинополь — з 1453 р. перебував під владою мусульман, і вселенські патріархи стали заручниками турецької політики, їх фактично призначав султан, від його милості залежала воля, а, почасти, і життя патріархів. Порта використовувала патріархів у практичних питаннях зовнішньої політики, зокрема стосовно українського козацтва, Польщі та Московського царства. До того ж Константинопольських патріархів мало цікавили справи Київської митрополії, про це свідчить те, що від створення Київської митрополії до 16 ст. жодний з Константинопольських патріархів не відвідав Києва. А пізніші візити відбувалися по дорозі патріархів до Москви.

Усе це разом становило відчутну загрозу існуванню та розвитку української нації, водночас кристалізувало спротив, який йшов від нижчих верств народу, від широких мас вірних православної церкви.

Поновлюється і активізується практика проведення соборів як загальноукраїнських, так і місцевих, на яких розглядалися різноманітні питання життя церкви і приймалися відповідні ухвали, спрямовані на посилення церковної дисципліни, проти зловживань тощо.

Одночасно церковні справи виходять на порядок денний сеймів і сеймиків, де світські православні намагалися захистити права православної церкви і її вірних.

Поруч з цим організованою формою спротиву та самозахисту стали братства, які з ремісничо-церковних об'єднань певних категорій жителів міста поступово перетворювалися на всестанову самостійну силу.

З часом українське козацтво, маси якого формувалися з нижчих верств, стало розуміти себе захисником православ'я як частини духовного та морального життя власного народу. Найпомітнішим проявом козацької активності є його участь у відновленні української православної ієрархії 1620 р.

---

¹ Правову основу стосунків держави і церков закладено в документах Варшавської конференції 1573 р.

Окремо треба наголосити, що в час втрати власної державності єдиною загальнонаціональною структурою українського народу була православна церква, і саме належність до православної церкви та віри впливала на вироблення і кристалізацію нових державницьких планів, утілення яких уже відноситься до періоду гетьманування Богдана Хмельницького.

Наприкінці 16 ст. українська православна церква (включаючи православних вірних білоруських земель) становила Київську митрополію під омофором Константинопольського (вселенського) патріарха.

Усталену традицію і практику вибору київських митрополитів (та єпископів) на соборі духовенством за участю світських достойників, з подальшим затвердженням константинопольським патріархом, порушено 1498 р., коли Йосипа Болгариновича волею тодішнього великого князя Литовського Олександра призначено на митрополічу кафедру. Цим самим започатковано використання системи західного католицького права стосовно української православної церкви, сформульованого як королівське “право подавання столиць і хлібів духовних”.

Згідно з католицьким вівровченням папа римський є главою усієї католицької церкви, саме йому належить право призначати католицьких ієрархів, але, виходячи з практичних міркувань, папа передавав низку прав патронату, зокрема призначення єпископів, монархам окремих держав.

Патронат коронованої особи над католицькою церквою в межах однієї країни накладався на його цивільну юрисдикцію, що і призвело до поширення цього патронату на неспідлеглу римському папі православну церкву. Відповідно, васали короля отримали патронат над окремими церквами, монастирями, у володіннях яких вони знаходилися та у будівництві й утриманні яких вони брали участь.

Монархи Литви і Польщі, а згодом і Речі Посполитої перебрали на себе право в межах держави “подавання столиць і хлібів духовних” у православній церкві, а разом з тим і “бенефіцій”, тобто церковних земель і маєтностей. Король у своїх “подаваннях” виходив з міркувань потреб державної політики, а не рації православної церкви чи її вірних.

На кафедрах опинялися люди далекі від церкви, відомі випадки, коли такі “ієрархи” по кілька років не приймали висвя-

чення, а деякі з них так і не висвячувалися або перепродували право займати кафедру іншим особам, розцвітала симонія, протекція тощо. Митрополитами та єпископами ставали люди не моральні, їх найменше обходили проблеми і стан церкви, бо вони дбали лише про власне збагачення. Історик церкви митрополит Макарій зазначав, що єпископські кафедри опинялися в руках недостойних осіб, які випрошували і купували² ці посади — такі єпископи втратили в очах вірних будь-яке значення, вони були звичайними панамі за поведінкою, хоч і в єпископських ризах і митрах³. Дійшло навіть до того, що право "подавання" на Пінсько-Турівську єпархію волею короля Сигізмунда I передано було його дружині Боні Сфорца, яка і призначала туди єпископів навіть після смерті чоловіка.

Київська митрополія на той час складалася з таких єпархій: Київської, Полоцької, Володимирсько-Берестейської, Луцько-Острозької, Холмської, Перемишльської та Галицької (Львівської). Львівська єпархія, що після скасування митрополичого статусу майже 150 років не мала своїх єпископів, управлялася намісниками, яких довгий час настановляв Київський митрополит. На початку 16 ст. королівським указом Галицьку єпархію передано в управління Львівського католицького єпископа і лише після довголітньої боротьби 1535 р. Галицьку єпархію очолив православний єпископ.

Вододілом в історії української церкви, і не лише церкви, став Берестейський собор 1596 р. Цю подію можна поставити в ряд з Люблінською унією 1568 р. чи Березневими статтями 1654 р. На підготовці і ході собору зупинятися не будемо, про це існує поважна література. Варто лише звернути увагу, що проуніатський собор не лише ухвалив документи, що запроваджували унію Київської православної митрополії з Римським престолом, а й прийняв відповідні рішення стосовно двох єпископів, що не перейшли в унію. Собор персонально позбавив єпископського достоїнства Львівського єпископа Гедеона Балабана і Перемиського Михайла Копистенського та позбавив сану архімандрита Києво-Печерської Лаври Никифора Тура, а разом з тим тих архімандритів, ігуменів, протопопів і священни-

---

² Макарій, митрополит. История русской церкви. — ТЛО. — М., 1882. — С. 235.

³ Титули єпархіальних владик не були сталими, але єпархії територіально залишалися більш-менш незмінними.

ків, які не прийняли унії⁴. Король Сигізмунд III, затверджуючи рішення уніатського Берестейського собору, затвердив постанови собору про позбавлення сану вказаних єпископів та решти православного духовенства.

За влучним означенням Берестейський собор утворив парадоксальну ситуацію, коли православна церква стала церквою без ієрархії, а уніатська — церквою без вірних. Юридично православна церква опинилася поза законом, будучи позбавлена легального статусу, вважалось, що її не існує, а стосовно тих єпископів, священників і мирян, що не хотіли переходити в унію, вживалися примусові заходи.

Наступні десятиліття православна церква намагалася через сеймову діяльність досягнути поновлення прав церкви. Сеймова конституція 1607 р. та відповідний королівський привілей на її основі дозволив домогтися на сеймі 1609 р. юридичного визнання православної церкви. Тим самим влада визнала православних єпископів, які не прийняли унію. Це були Львівський єпископ Єрмія Тисаровський, обраний на місце померлого 1607 р. Гедена Балабана та Перемишльський — Михайло Копистенський.

Після смерті Михайла Копистенського 1610 р. церква залишилася з одним Львівським єпископом Єрмією Тисаровським, у разі смерті і цього владики вона, втративши ієрархів, фактично перетворилася на пресвітеріанську церкву, наслідки чого не важко передбачити.

У ці роки посилюється суспільна роль козацтва, яке, поминаючи вузькостанові інтереси, почало бачити себе в ролі захисника народу, його церкви, водночас традиції вічного звичаєвого права та засад, вироблених у князівську добу, підтримували православну церкву, яка, як вже наголошувалося, була довгий час єдиною загальноукраїнською структурою. У ці ж роки відбувалося остаточне оформлення козацького самоврядування, юрисдикція якого поступово поширювалася з земель Війська Запорозького на терени України.

1610 р. датується перша голосна акція козацтва на підтримку православної церкви, йдеться про конфлікт київського православного духовенства і міщанства з уніатським митрополитом намісником Антонієм Грековичем.

Потреба польської держави у козацькій силі у боротьбі з

---

⁴ Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. — Нью-Йорк, 1955. — Т. 1. — С. 274.

татарами і турками, Москвою змушувала урядові кола хоча б говорити про "примирення" церков чи "заспокоєння" православних, розглядати ці питання на сеймах.

Православні все не полишали надії на те, що унія не втримається, і цілісність Київської митрополії вдасться відновити. Тому, на наш погляд, вони не робили спроб висвячувати нових єпископів власними силами, коли ще було два православних єпископи. Не зверталися до сусідніх православних церков, зокрема до православної церкви Молдови, з якою були досить тісні зв'язки, не зверталися до Московської церкви, ні до Константинополя.

У попередні роки в Україні побували окремі високі православні достойники Сходу, деякі з них надовго залишалися при монастирях чи церквах, виконуючи душпастирські обов'язки. Ймовірно, що проблема українського єпископату була темою розмов, невідомо чи проводилися консультації з ними на предмет висвяти нових українських православних єпископів.

Варто згадати Стагонського єпископа Аврамія, котрий 1609 р. покинув територію Османської імперії (певний час прожив у Молдові) і оселився в Дерманському монастирі, відомо, що того ж року він там вже постригав ченців. Певний час у володіннях князів Острозьких жили Пелагонський митрополит Ієремія, Білгородський (Дорогобузький) "сербин" Лука. Добре відомі були українські справи патріарху Олександрійському (1600-1621) та Константинопольському (1621-1638, з перервами) Кирилові Лукаріасу, учаснику Берестейського православного собору, що кілька років жив на Волині і в Литві. З 1606 р. до 1623 р. жив в Україні Софійський митрополит Неофіт, котрий, до речі, висвячував священників і, зокрема, 1612 р. освятив нові церкви у Межигірському монастирі під Києвом. Діонісій Раллі, що походив з візантійського імператорського роду Палеологів, прибув до Острога приблизно 1579 р. і привіз грецький список Біблії в час підготовки видання Острозької Біблії. Через кілька років він згадується як архимандрит Дорогобузького монастиря, у 1583 р. він вже архієпископ Кізікійський, а 1585 р. піднесений до сану архієпископа, помер в сані митрополита Тирновського. Владика Діонісій був одним з ініціаторів створення патріархату на території України, на думку князя К. Острозького, саме владика Діонісій мав стати патріархом Київського патріархату. Був в контакті з князем К. Острозьким

православний єпископ Мукачева Сергій Тисмянський, він часто бував на Волині, коли ж під тиском обставин покинув Закарпаття, то якийсь час керував Дубенським монастирем.

Як бачимо, можливість висвятити єпископів на ті кафедри, що перейшли в унію була, але цього не сталося.

Підсилення цих намірів дало перебування на Україні у 1618 р. Єрусалимського патріарха Феофана, який їхав зі Сходу до Москви взяв участь у висвяті Федора Романова (батька царя Михаїла Алексеєвича) на Московського патріарха⁵.

Маршрут руху патріарха до Москви – через Крим та Україну – стурбував поляків. Усі попередні східні ієрархи, як правило, до Москви їздили через Польщу і Литву. Подробиці переїзду майже невідомі, але він не міг не зустрітися з українським духовенством, православною шляхтою та козаками.

Феофан не одразу потрапив до Москви. 1617 р. королевич Володислав на чолі польського війська розпочав війну проти царя Михаїла Романова. Поляки просунулися досить далеко вглиб російської території. До них влітку 1618 р. приєдналися козацькі полки гетьмана Сагайдачного, які з'єдналися з поляками під Москвою. Зважаючи на війну, патріарх змушений був зимувати в Тулі, де загалом він пробув майже рік. Облога Москви примусила росіян стати до переговорів, у яких брав участь і патріарх Феофан, які, врешті, закінчилися підписанням Деулінського перемир'я восени 1618 р.

У час перебування у Тулі і в час переговорів Сагайдачний мав контакти з Феофаном, в яких йшлося, зокрема, про можливість хіротонію нових ієрархів для Київської православної митрополії.

М. Смотрицький, у одному зі своїх полемічних творів повідомляє, що перебуваючи на Сході, на спеціальне прохання Константинопольський патріарх передав ним для патріарха Феофана грамоту, датовану 1 квітнем 1618 р., якою він надав право Феофану виконувати церковно-правові дії на території Київської митрополії. Дата вказує, що питання про можливість висвят було вирішене вже на початку 1618 р.

Улітку 1619 р. Феофан взяв участь у висвяті Московського патріарха Філарета (Романова) і ще деякий час залишався в Москві.

---

⁵ 1603 р. Феофан, ще будучи архімандритом, знову ж таки по дорозі до Москви відвідав окремі єпархії Київської митрополії.

Близько нового 1620 р. до Москви прибула козацька делегація під претекстом отримання платні за походи проти татар у Крим. Іов Борецький у документі, датованому лютим 1621 р., дає підтвердження думки, що козаки їздили до Москви на зустріч з патріархом Феофаном для подальших переговорів у справі хіротонії нової ієрархії. У березні Феофана на кордоні зустріла велика делегація на чолі з гетьманом Сагайдачним, 23 березня прибули з ним до Києва. Поміщено Феофана під доброю охороною у Братському монастирі, звідки він їздив на відвідини храмів Києва, Білої Церкви, Трахтемирова, приймав депутації братств Києва, Львова, Луцька, Слуцька та ін., надаючи чи підтверджуючи їхню ставропігію.

13 серпня патріарх видав окружну грамоту, в якій, серед іншого, запропонував вибрати кандидатів на єпископів.

На Успіня Богородиці, в час храмового свята в Успенській церкві Лаври відбувся неоголошений собор духовенства і шляхти, який формально звернувся до Феофана висвятити нову ієрархію.

Цього ж літа турецькі війська розпочали бойові дії проти Польщі, розпочалася так звана Хотинська війна, у жовтні "на полях цецорських" поляки зазнали страшної поразки. (До речі, у цій виправі брав участь молодий воєводич Молдавський Петро Могила). Скликаний негайно польський сейм змушений був схилитися до поступок козакам і для переговорів з ними про допомогу вислав делегацію на чолі з Б. Обалковським, який привіз також окремих лист від сейму до патріарха Феофана, щоб той вплинув на козаків.

За кілька днів до приїзду Обалковського почалося висвячення нової ієрархії. Першим хіротонізовано ігумена Межигірського Спаського монастиря Ісаю Копинського на єпископа Перемиського. За Густинським літописом це сталося 6 вересня 1620 р., висвята проходила в соборі Братського монастиря під охороною козацьких загонів у повній таємності і без сторонніх. Хіротонію провели Єрусалимський патріарх Феофан, Софійський митрополит Нестор, Стагонський єпископ Авраїм. (М. Смотрицький вказує, що висвята відбулася дещо раніше.)

9 вересня ті ж ієрархи і в тому ж соборі завершили висвяту Йова Борецького на митрополита Київського. Його дружину було перед тим пострижено в черниці, і вона стала ігуменею Богословського жіночого монастиря, що поруч з Михайлів-

ським Золотоверхим монастирем у Києві. (Нині існуюча трапезна церква Михайлівського монастиря затримала давню назву церкви Івана Богослова.)

Поява у Києві сеймової делегації на чолі з Б. Обалковським та їхні переговори з козаками призвели до перенесення часу висвяти інших кандидатів на єпископів.

Через два місяці, на початку листопада хіротонізовано ієромонаха Мелетія Смотрицького на єпископа Полоцького.

У кінці 1620 року патріарх Феофан зібрався в дорогу до Єрусалима, його урочисто провели в Києві, загін козаків, шляхта і духовенство вирушили провести його до кордону з турецькими володіннями. По дорозі патріарх відвідав Трахтемирівський монастир, де хіротонізував ігумена того монастиря Єзекіля Курцевича на єпископа Володимирського. На цю єпархію раніше був обраний віленський ігумен Троїцького монастиря Леонтій Карпович, але несподівано помер.

На прохання Обалковського Феофан звернувся до козацтва з листом, щоб вони допомогли Польщі у тривалій війні з турками, а король, за словами патріарха, визнає нововисвячену православну ієрархію і видасть їм відповідні привілеї.

У Білій Церкві відбулася чергова хіротонія — Ісакія Борисковича, ігумена Черчицького монастиря на Волині рукопокладено на Луцького єпископа. А згодом, перебуваючи у подільському містечку Животіві у володіннях Стефана Четвертинського, на початку лютого 1621 р. висвячено єпископа Холмського, ним став ігумен Паїсій Іполітович.

Місія патріарха Феофана в Україні була закінчена, в прикордонному місті Буші український супровід розпрощався з патріархом.

Подальша доля нововисвячених ієрархів була непростою. Запевнення королівського посла Обалковського щодо визнання королем чинності нових ієрархів виявилися порожніми словами. Вже 15 березня 1621 р. король видав розпорядження про арешт митрополита Іова Борецького та єпископа Мелетія Смотрицького (ймовірно, про висвяту інших єпископів він ще не знав).

У Києві терміново скликано собор, щоб визначитися з тактикою дій, вирішено звернутися до козаків і з їхньою допомогою домогтися від Сигізмунда III визнання ієрархії. Митрополит Іов та єпископ Єзекіль Курцевич разом з трьомастами

священиками і п'ятдесятьма ченцями прибули на велику козацьку раду в Сухій Діброві, що тривала з 15 по 18 червня 1621 року. Рада обрала делегацію до короля у складі митрополита Іова, єпископа Єзекіїля, гетьмана П.Сагайдачного та ще двох осіб. Складено листи до короля з проханням затвердити нових ієрархів.

20 липня король прийняв делегацію, але обмежився усними обіцянками, не давши письмової відповіді на листи. Останні події проходили на тлі погіршення становища польського війська у Хотинській війні, полякам дуже не вистачало козацького війська. Король дав зрозуміти козакам, що від їхньої участі у війні багато залежить у справі визнання ієрархії.

Незабаром 40 тисяч козаків зібралися під Хотиним і під командою П. Сагайдачного приступили до бойових дій. У вирішальних боях кінця вересня 1621 р. козацьке військо фактично врятували польське військо від розгрому, тим самим врятували Річ Посполиту від можливого завоювання турками.

Під Хотиним гетьмана Сагайдачного було важко поранено і звідти доправлено до Києва, де він 20 квітня 1622 р. помер.

Після Хотинської війни у відповідь на нагадування козаків про недавні обіцянки короля до Києва прибули королівські комісари з відповіддю Сигізмунда III, що була фактично відмовою з більшості пунктів вимог, зокрема, відмовлено визнати нову православну ієрархію. Для Іова Борецького та Мелетія Смотрицького було прислано охоронні грамоти — глейти і запросини прибути до Варшави, але вони не наважилися, остерігаючись арешту.

З іншого документа довідуємося про думку короля: “Жоден підданий турецького султана (йдеться про Ієрусалимського патріарха Феофана — О. К.) ніколи не мав і не може мати жодної влади в нашій державі: Короні Польській і у Великому князівстві Литовському, бо ми, а не хто інший є оборонцем і подавачем церкви Божої”⁶

Характерною і досить несподіваною була реакція Московського патріарха Філарета Романова на відновлення ієрархії Київської митрополії Константинопольського патріархату. Церковний собор 1620 р. у Москві, борючись за чистоту “благочестя” прокляв нових українських ієрархів, не зважаючи на те,

---

⁶ Цит. за: “Держава, суспільство і церква в Україні у XVII столітті”. — Львів, 1996.— Ст.75.

що і Філарет Романов, і Іов Борецький з іншими українськими єпископами був висвячений з різницею в якийсь рік, за участю того самого владики – Єрусалимського патріарха Феофана .

Відмова короля Сигізмунда III не припинила заходів православних у намаганні захистити свою церкву. Православні багаторазово піднімали питання власної церкви на сеймиках і сеймі у Варшаві. Лише смерть Сигізмунда III 30 квітня 1632 р. дала поштовх до нових дій. Королевич Владислав як кандидат на польський трон потребував підтримки українців, зокрема козацтва, і згоджується на компроміс — не визнаючи ієрархії 1620 р. він готовий дати дозвіл на висвячення нових ієрархів, яким він гарантує офіційне визнання і привілеї. Таким чином після коронації король Владислав IV 14 березня 1632 р. видав Петру Могилі привілеї на зайняття посади Київського митрополита. Незабаром привілеї отримали й інші кандидати на єпископські кафедри.

Хіротонію Петра Могилы завершено у Львові 28 квітня за участю екзарха Константинопольського патріарха Львівського єпископа Єремії Тисаровського, та, як не дивно, двома єпископами висвяти 1620 р. – Ісакієм Борисковичем, Паісієм Іполітовичем та Аврамієм Стагонським. Участь у хіротонії митрополита Петра Могилы ієрархів 1620 р. опосередковано вказує, що Варшава була змушена визнати їхню правочинність і законність.

Тепер, власне, про долю ієрархів висвячених патріархом Феофаном 1620 р. Митрополит Іов Борецький, керуючи митрополією, прожив ще одинадцять років. До речі, перебуваючи у Києві, Павло Алепський занотував у своїх записках, що в Михайлівському соборі у центральному вівтарі він бачив портрет патріарха Феофана, того владику, що висвятив Іова Борецького та інших українських єпископів.

Помер митрополит невизнаним владою 1631 р., поховали його у митрополичому Михайлівському соборі у Києві, поховання не збереглося. “Тератургіма” А. Кальнофойського фіксує це поховання:

“У церкві святого архангела Михаїла Золотоверхого, яку реставрував, роксолани митрополита свого, отця синове, братія ігумена, студенти мецената, убогі милостинодавця, водно всі з плачем взаємним поховали, поклали й написали:

“Року Божого 1631, місяця березня, 2 дня, в середу другого тижня посту, о 16 годині віддав душу свою Пану Богу Королеві потугою, багатир скарбами, радник порадою **ЙОВ БОРЕЦЬКИЙ, МИТРОПОЛИТ**, побожністю багатив достатками, панів селами, прелатів пребендами. **ЙОВ БОРЕЦЬКИЙ, МИТРОПОЛИТ**, милістю Божою, мужністю рицарів, куплями купців, ужитками селян **ЙОВ БОРЕЦЬКИЙ, МИТРОПОЛИТ**, добровільним убожством, теологів письмом, натурою філософів, математиків небом **ЙОВ БОРЕЦЬКИЙ, МИТРОПОЛИТ**, милостинею захищав, і був усім шафарем щедрим, гоїно розділяючи те все у Бозі: небо, натуру, письмо, ужитки, куплі, можливість, пребendi, села, достатки, ради, скарби, потугу, щасливо щасливість старець одідичив”⁷.

Феофановий висвяченець владика Ісаєя Копинський, обраний новим митрополитом Київським (існує припущення, що він був вихованцем Острозької академії), не був схильний до компромісів з польською владою, йому швидше можна було закинути промосковську політику. Усунутий Петром Могилою внаслідок інтриги закрученої королем Владиславом IV, коли на Київській митрополії одразу було двоє митрополитів: обраний згідно з правилами і традиціями української церкви Ісаєя Копинський і, фактично призначений королем, Петро Могила. Переміг у цьому протистоянні Петро Могила. Копинський багато років процесував з ним за своє право на митрополію, він

⁷ Кальнофойський Атанасій. Тератургіма або чуда ... // Хроніка. – 2000. – № 19-20. 1997. – С. 66–67.

зазнавав не лише нагінок, а й фізично страждав, доводячи свою правоту. Щоб якось задовольнити його претензії, Владислав IV надав йому привілей (14 лютого 1632 р.) на новостворену Сіверську архієпископську кафедру з титулом єпископа Сіверського і Задніпровського. Завершив своє життя Ісає Копинський 1640 р. у Густинському монастирі і був похований у Києві у Михайлівському Золотоверхому соборі поруч з своїм попередником Іовом Борецьким. Поховання не збереглося. Хоча Могила і усунув Копинського, проте у складеному ним списку-синодику київських митрополитів вмістив його під 42 номером, тим самим визнавав його легітимність.

Владика Мелетій Смотрицький, пристрасний чоловік, він відзначався гострим розумом і гострим пером, на початку був активним противником унії Київської митрополії з Римом, але з часом не витримавши тиску з боку польської влади, до чого додалися інші причини, 1627 р. таємно, перейшов на унію, а наступного, 1628 року відкрито про це оголосив. Він з неменшим завзяттям почав писати антиправославні трактати. Вже як уніат взяв участь у Львівському соборі 1629 року, що черговий раз пробував знайти порозуміння між православними та уніатами. Наприкінці життя отримав від папи римського титул Ієрополітанського⁸ єпископа і 1633 р., хворий і немічний, завершив своє життя у Дерманському монастирі.

1990 року у тодішній школі-інтернаті, що містилася в нинішньому монастирі, було відкрито меморіальну таблицю Мелетію Смотрицькому. 1996 року в час ремонту монастиря, що в юрисдикції УПЦ МП, таблицю зняли.

Йосиф Курцевич з роду Гедеміновичів у 1625 р. поїхав у справах до Москви і залишився там на прохання духовенства, у серпні 1626 року отримав від московського патріарха Іоасафа I Суздальську єпархію. Титул Суздальського митрополита у тогочасній ієрархії був другим після патріарха. Звинувачений у ересях та інших гріхах 22 березня 1634 року був позбавлений сану “за лихоїмство і нечисте життя” та засланий патріархом Іоасафом в Антонієвій Сійський монастир (сто шістьдесят кілометрів від Архангельська). У цьому монастирі кілька років перебував в ув’язненні майбутній патріарх Філарет Романов. Згодом владику Йосифа позбавили священницького сану і ви-

---

⁸ Ієрополітанський – від назви території на березі Ієрополітанської затоки у північній частині Червоного моря, нині територія Єгипту.

слали до Соловецького монастиря, де він і помер 15 липня 1642 року.

Ісакій Борискович титулярно пробув єпископом Луцьким аж до 1632 р., коли замість нього Петро Могила посадив туди Афанасія Пузину. Владика Ісакій доживав свої роки в Межигірському монастирі. Помер 30 грудня 1643 року. Могила не уціліла, бо монастир у 1930-х роках був знищений, на тому місці збудовано урядову дачу.

Така ж доля спіткала і Паісія Іполітовича, який не зміг утвердитися в Холмі, де перевагу мали уніати. Після 1632 р. він жив на покої в монастирі.

Як бачимо, православна церква визнавала чинність висвяти 1620 року. Королівська польська влада з свого боку намагалася, і не без успіху, робити політику на проблемах української церкви.

Майже усі ці єпископи жили в Україні до кінця життя, трималися православ'я, прожили вони ще досить довго, вмирили своєю смертю, їх ховали з відповідними почестями у монастирях чи церквах. Лише Йосиф Курцевич, якого доля занесла в Росію, закінчив життя позбавлений сану. Помітно менше прожив Мелетій Смотрицький, він помер католицьким єпископом, хоча України не покинув.

Таким чином, висвячені 1620 року українські православні єпископи зберегли переємність і структуру Київської митрополії та створили передумови до піднесення духовного і культурного життя, що його творили їхні наступники на чолі з митрополитом Петром Моголою .